

auctoribus laudantur, patebit, plurima ex illis acidum absorbente vi prædita esse; unde etiam infantibus, ab acido convulsis, profunt: qualia v. g. sunt pulveres illi Comitissæ de Kent, Marchionis, mater perlarum, margaritæ &c. quædam omnino inertia videntur, ut rasura eboris, unguis alcis, cornu cervi &c. si nempe cruda fumantur; combusta enim in calcem acquirunt vim acida absorbendi. Alia iterum, in convulsionibus hysteriis optima quidem, stimulant & calefaciente vi febrilibus convulsionibus sæpe nocent, imprimis ubi inflammatoria sanguinis spissitudo, vel nimius impetus febrilis adsunt: uti v. g. spiritus cornu cervi,

§. 714. **S**I autem caput primario affectum deprehenditur, debet curatio fieri dicta (706.)

Si autem constiterit, causam convulsionis febrilis hæere in ipso capite, adeoque illud primario affectum esse, conducent illa, quæ in delirij fe-

eboris, sanguinis humani, sales volatiles oleosi, castoreum &c. Absorbentes illi pulvisculi, & specifica illa ex unguis alcis, ebore &c. parata remedia, tuto quidem exhiberi possunt, imo & sæpe debent, ut ægris vel adstantibus satisfaciatur Medicis, nihilque ab illo neglectum videatur, cum plenis buccis sæpe alii, in consilium vocati, hæc extollant, imprimis in oculis; cavendum tamen, ne his adhibita fide negligantur alia longe efficaciora remedia; atque multo magis adhuc, ne in usu vocentur talia, quæ ex cognitione causæ singularis convulsionis febrilis nocitura novimus.

brilis curatione laudata fuerunt, cumque tunc pleurumque & valida inflammatio adsit, cura eadem erit ac phrenitidis; de qua postea adhuc dicendum erit.

SUDOR FEBRILIS.

§. 715. **S**udor in initio acutæ febris, cujus causa paulo pertinacior, pro causa habet vasorum extremorum laxam debilitatem, cruoris circulationem vehementem; facilem aquæ ex reliquis sanguinis principis expeditionem.

Vidimus antea §. 594. quandoque materialem febris causam per febrim ipsam subigi, solvi, & mobilem reddi; sic tamen, ut tunc adhuc retineat aliquam dotem, qua æquabili circulationi repugnet; unde sensibili quadam evacuatione expellitur de corpore. Inter has evacuationes etiam locum habet illa, quæ per sudores fit. Talis autem sudor bonus semper est, & criticus dicitur: ille autem sudor febrilis, de quo hic agitur, symptomaticus est, & semper fere mali omnis; quia per illum parum vel nihil tollitur de causa materiali morbi, sed tenuissima sanguinis pars diffiatur. Criticus autem ille sudor rarissime in principio morbi contingit, ut pote naturæ vincentis morbum effectus: adeoque tantum, declinante jam morbi impetu, expectari poterit.

Per initium autem febris acutæ hic non intelligitur illud temporis punctum, quo sanitas in morbum descedit, verum notabilis totius decursus morbi pars; nempe, totum illud morbi tempus, in quo nondum apparet manifestum coctionis indicium; uti ex Galeno in Commentar. §. 590. dictum fuit: adeoque & hoc sensu initium febris acutæ sæpe comprehendit magnam partem illius temporis morbi, quod incrementum, vel ascensus, solet vocari: uti ibidem notatum fuit. Toto autem hoc tempore morbus incrementum, sanitas minuitur; adeoque & a sudore raro quid boni sperari potest, qui in hoc morbi stadio erumpit; cum a morbo prævalente tunc ortum ducere soleat. Patet ergo & hoc febris acutæ initium variam latitudinem habere, prout celerius vel tardius decurrit febris, atque ipsa causa febris materialis facilius vel difficilius per febrim ipsam subigi potest. Peracuti enim morbi statim extremos habent labores (c), & citissime decursum suum absolvunt: unde additur in textu, cujus causa paulo pertinacior, adeoque plus temporis requirit, ut subigatur & mobilis reddatur; neque tamen talis sit, ut sursum impetu corpus cito destruat, vel sibi viam querat. Uti enim patuit ex illis, quæ ad §. 594. a. ex Hippocrate allegata

sunt, critici sudores, die tertio, quinto, septimo, nono, undecimo, decimo quarto, decimo septimo, vigesimo primo, trigesimo primo, & trigesimo quarto proflexerunt (videantur illa, quæ de hoc Aphorismo in Commentariis §. 741. habentur, ubi de diebus criticis agitur). Adeoque in quadam febre acuta sudor tertio die profluens criticus esse potest & salutaris; dum in alia febre, pariter acuta, quæ tamen causam pertinaciorē habet, tertio die profluens sudor symptomaticus sit & noxius. Omnium ergo optime distingui poterit sudor symptomaticus, quod absque coctionis signis prægressis, cruda adhuc morbi materie, primisque morbi diebus, exprimitur; criticus autem post coctionem prægressam, & serius; habita tamen semper ratione velocitatis majoris minorive, qua morbi decursus absolvitur.

Causa autem talis sudoris triplex est: vel enim vasorum, sudorem in superficie cutis eructantium, extrema laxiora sunt; adeoque facilius cedunt liquidis impulsis: vel per vehementiorem circulationem ad organa hæc fecerentia & excernentia, eodem dato tempore, major liquidi copia applicatur: vel denique aquosa & tenuissima sanguinis pars, reliquis minus coherens, facilius separatur. Possunt autem jam hæc causæ adesse solitaria, vel & unitæ majorem effectum producere.

Solum majorem laxitatem vasorum illorum sudorem facere, directis experimentis novimus. Dum enim homo robustus & sanus nudato corpore vaporis aquæ tepidæ exponitur, brevi sudoribus diffuset, uti in cura Læus Venereæ per sudores fieri solet. Dum in lecto, stragulis lecto corpore, tota cutis in proprio quasi vaporis balneo hæret, tam facile sudor elicitur. Contra vero, frigore majori aeris cutanea vascula constringente, sudor vel non, vel saltem difficiliter longe, erumpit, licet validis etiam corporis motibus se exerceat homo. Patet hinc ratio, quare per sudorem ipsum corpus sæpe sic disponatur, ut postea a levi etiam causa sudori-

§. 713. 714. 715.

§. 715. 716. 717.

poribus nimis diffiatur; quia nempe calido sudore nimis debilitantur cutanea vascula. Mirum tale exemplum habet Tulpius (c) de virgine; quæ ab ineunte ætate, ob sudores prægnanti matri crebrius motos, tam pervia & patula habuit hæc cutis spiracula, ut continenter fere maduerint: & quidem tanta copia sudor exibat, ut quotidie ter vel quater indussa mutare cogeretur. Continuo hoc sudore magis adhuc debilitatis vasculis cutaneis, per septem amplius annos pertinax mansit malum, licet remedia convenientissima adhiberentur.

Cruoris autem vehementiorem circulationem sudorem facere novimus; cum per solum motum muscularem validum aucta circulationis velocitate, etiam gelidissima hyeme, sudor copiosus exprimi possit.

Verum & facilis aquæ ex reliquis sanguinis principis expeditio merito inter sudoris febrilis causas recensetur. Demonstraverunt Chemici, maximam partem sanguinis aquam esse, illamque leni igne inde expelli posse; adeo ut notaverit Hofmannus (u), aqueam illam sanguinis partem longe citius avolare, quam quamvis aquam in eodem loco atque eadem quantitate, & in simili vase positam.

§. 716. **S**I perennat, orbat sanguinem liquido diluente, reliquum inspissat, obstructions facit lethales, sanguine postea vix diluentibus vel resolventibus auscultante; unde omne fere morborum acutorum genus produci potest.

Requirebatur autem tanta aquæ copia in sanguine, ut illa interpolatione suarum partium inter reliquas moleculas crassiores sanguinis concretionem impediret; sicque sanguis aptus maneret, ut per ultimas arteriarum angustias fluere possit. Adunari enim moleculas sanguinis exsiccatione §. 117. vidimus; & contra resolvi adunatas moleculas dilutione per attenuans fluidum admistum, §. 132. demonstratum fuit. Si ergo perennat sudor in initio febris acutæ, diffiatur diluens liquidum, & residua sanguinis massa immeabilis redditur; adeoque brevi hærebit in vasorum arteriorum ultimis angustis; unde obstructions, inflammationes, & pessimæ illorum sequelæ nasci poterunt. Multi Medici fuerunt quondam in illa opinione, per sudores in morbis acutis expelli materiam morbosam posse; si non integre, saltem pro parte; adeoque semper morbi vehementiam illis minui; imprimis cum in peste, & paucis aliis morbis, volatile miasma quandoque hac via exiret: & leviores quidam morbi febriles, ex sola corporis perspiratione impedita nati, sudore orto sanarentur quandoque felicissime. Contemnebant autem illud periculum, quod a diffiata tenuiori sanguinis parte jure metuendum erat, dum putabant, diluentibus aquosis potatis, facile posse restitui illud vehiculum sanguinis, quod perierat. Verum ingestis aquosis potibus efficere quidem possumus, ut illi venis recepti cum sanguine fluant, verum adunatas semel sanguinis moleculas per vim morbi, & defectum tenuis liquidi illas sua interpolatione a concretionem prohibentis, resolvere difficile est; imo & quandoque penitus impossibile. Hæret enim sanguis, sic immeabilis redditus, in vasorum arteriorum angustis, adeoque diluentibus accessus fere negatur; & præterea sæpe tanta jam cohesio est molecularum adunatarum, ut aqua

se inter illas insinuare nequeat, dum fere in polyposam tenacitatem concreverunt; quam semel natam resolvere difficillimum est. Sic videmus, sanguinem recens de vena missum facillime aqua tepida dilui posse; ubi semel vero concreverit, integra resolutio illius concreti fieri nequit. Hinc apparet ratio, quare quandoque in acutissimis morbis absque ullo levamine ingens copia diluentium potetur; dum funesta illa tenuis & aquosa urina, magna sæpe copia emissa, docet, ingestam aquam intime sanguini misceri non posse, sed statim inde iterum separari, atque per urinæ vias expelli; adeoque sales, & olea sanguinis per auctam circulationis velocitatem acriora reddita, (vide §. 100.) retineri, ipsumque sanguinem inflammatoria densitate magis magisque inspissari, atque omnem miscelam cum aquosis respuere; unde brevi deliria, comata, convulsiones, & lethalis peripneumonia expectanda erunt, destructis per acria retenta tenerrimis vasculis, vel iisdem ab immeabili sanguine sic obstructis, ut functiones inde pendentes tollantur. Facile patet, omnia eadem mala metuenda esse, dum per sudorem ingesta diluentia statim diffiatur. Auguebantur vero omnia hæc mala, dum sudores in morbis acutis exprimebantur per calida & acria remedia, ut theiaca, croco, salibus volatilibus oleosis &c.; interimque ab omni sæpe potu arcebantur ægri, ne nempe talium remedium exhibitorum efficacia debilitaretur. Legi merentur de hac re illa, quæ passim in suis operibus habet Sydenhamus; qui generoso ausu primus, & solus fere, se huic torrenti opposuit, & perniciosam hanc defendendi methodum gravissimis argumentis debellavit; illique contrariam, felici in periculosis etiam morbis eventu, stabilivit.

§. 717. **E**Rgo initio semper cohibendus, nisi constet, materiem morbi adeo tenuem esse, ut cum primo sudore diffilari possit.

(c) Hippocrat. Aphor. 7. Sect. I. pag. 12.

(u) Observat. Medic. Lib. III. cap. 21. pag. 157. (u) Frid. Hofmann. Observat. Medic. Chymic. pag. 208.

Ex illis ergo, quæ modo dicta fuerunt, patet, sudorem in initio febrium acutarum nocere, adeoque cohibendum esse: nondum enim tunc materia febrilis, quæ per febriam ipsam, debito moderamine limitatam, subigi & mobilis reddi debet, sic disposita est, ut per hanc viam eliminari possit. Hoc autem etiam confirmatur Veterum Medicorum testimonio. *Sudor, una cum febre ortus, in acuto morbo malus est (vv)*. Et *Celsus*, ubi de sudore eliciendo agit, monet, duobus modis illum provocari posse, aut sicco calore, aut balneo. Addidit autem, a sudore per siccum calorem provocando cavendum esse, ne quid horum vel in febre, vel in cruditate tenetur (x). Et alibi iussit, ut febre jam finita vel decrescente, si signa doceant, sudorem venturum esse: tum demum dare potui calidam aquam cuius salubris effectus est, si sudorem per omnia membra diffundit. Huius autem rei causa, continere ager sub veste satis multa manus debet, eademque cura, pedesque contegere: qua mole plerique agros in ipso impetu febris, potissimeque ubi ardens ea est, male habent (y). Videantur & illa, quæ in Commentariis §. 594. de hac re dicta fuerunt.

Exciipiuntur tamen illi morbi, quorum materia adeo tenuis & mobilis est, ut primo sudore diffari possit, tunc enim profunt & in ipso morbi initio sudorifera data. Illud autem in peste, & febribus pestilentialibus obtinere imprimis, observatum fuit. Unde & *Sydenhamus*, qui in aliis morbis sudorifera damnabat semper, monuit tamen, insigniter profuisse in febribus pestilentialibus. Dabat enim tunc bolum sudoriferum ex theriaca, electuario de ovo, croco &c. cum aliquot cochlearibus mixtura aromatica; deinde stragulis obruebat, sicque sudores provocabat. Quin imo si molestus vomitus impediret, ne hæc sudorifera assumi possent, vel assumta retineri, solo stragulorum pondere sudorem exprimit; qui dum manare inciperet, illico sedabatur vomitus. Sudorem autem inceptum sustinebat, per integras viginti quatuor horas, potu liquidi tenuis & leviter aromatici; si vires languerent, iusculis

§. 718. **P**rohibetur surgendo ex lecto; sedendo; corpus a nimis integumentis liberando; aerem frigidiusculum admittendo; calidis, calefacientibusque abstinendo; potu plurimo leni, blando, frigidiusculo sæpe utendo, ut amissi damnum refarciatur cito, circulationem nimis velocem refranando (102. ad 106.)

Videndum jam, quomodo sudor ille, in febrium initiis ortus, tolli possit tuto.

Surgendo ex lecto; sedendo &c. Dum enim in lecto sudantes decumbunt ægri, totum corpus calido & humido vapore alluitur, qua re nihil magis laxat & debilitat; cum autem §. 715. inter causas sudoris febrilis vasorum extremorum laxa debilitas recensita fuerit, patet, assiduo in lecto decubitu sudoris causam augeri. Unde *Sydenhamus* (d), profusos illos sudores in initio variarum metuens, noluit, ut interdum se lecto committerent ægri, sed erecti sederent. Sudantem vero ægrum subito lecto educere, & vix lecto corpore aeri frigidiusculo exponere, nemo prudens suadebit; cum a subito frigore, corpori calido & sudanti applicato, tot & tanta mala fieri possint; uti §. 118. demonstratum

(vv) Coac. Prænot. Num. 574. Charter. Tom. VIII. pag. 885.
(x) Celsi. Medic. Lib. II. cap. 17. pag. 91.
(y) Idem Lib. III. cap. 6. pag. 170.
(z) Joh. Casi de Ephem. Britanu. pag. 23.
(d) Ibid. pag. 228. (e) Ibid. pag. 108.
(d) In Dissert. Estioliari pag. 446. & alibi sapius.
(e) Lib. II. cap. 46. pag. 22. v. c. 2a.

reficiebat ægros. Observavit autem, posterioribus horis manare sudorem magis naturalem, & criticum quasi, copiosum, & cum summo levamine. Videantur de his illa, quæ in Commentariis §. 598. 634. 639. dicta sunt. In mirabili illo morbo, qui Ephemera Britannica, vel & sudor Anglicus vocari solet, ipsissimo morbi invadentis initio calidam quasi auram per membra discurrens sentiebant ægri, atque illico subitus & largus sudor manare incipiebat (x); qui si impediretur profuere, actum erat de vita; nullique tuto evadebant, nisi per viginti quatuor horas talem profusum sudorem paterentur. Si citius desineret, brevi recidivam habebant, vel in difficiles morbos incidebant (a). Cum autem momento ante sanos inopinato corripere periculosissimus ille morbus, nequidem licebat tuto vestes exuere, sed eodem momento debebant decumbere. Si vero sanos in lecto decumbentes invaderet morbus, cogebantur se ibidem continere, præter faciem nihil aperire, nec membra jactare. Quin imo si binos in eodem lecto simul corripere morbus, non licebat mutare cubile, sed magno cum incommodo sub iisdem stragulis molestissimos hos sudores pati debebant (b). Cum autem in vigore morbi delirarent sæpius ægri, custodes appositi sollicite cavebant, ne corporis quandam partem præsertim mortis periculo nudare possent ægri. Imo nec alvi vel urinæ necessitas permittebat, ut in lecto erigerentur, sed linteis subductis excipiebantur hæc excrementa (c). Tanta requirebatur cura, ut vitari possent sudoris suppressio, quam tumor lividus corporis, & sensus quasi acicularum sub cute pungentium sequebantur, una cum præsentissimo mortis periculo.

In illis ergo morbis solis aliquid boni a sudoribus statim prodeuntibus expectari potest; in reliquis acutis nocent semper. Sollicita autem morborum talium epidemice grassantium observatio sola docere potest Medicum, quid agere debeat; uti postea latius dicetur, quando de morbis epidemicis agendum erit.

fuit. Sed sensim remoto stragulorum pondere sudor minuendus est; deinde, illo fere cessante, vestibus induantur ægri, & in sedili sedant; vel si id veter major debilitas, saltem sic vestiti lecto incumbant: his autem factis, aer frigidiusculus nocebit nunquam, sed blando refrigerio molestum calorem temperabit. Quantum autem febre decumbentibus noceant assiduo in lecto decubitus, & aer clausus; alia occasione ad §. 698. dictum fuit. Simul etiam nimia circulationis vehementia, quæ altera sudoris febrilis causa est (§. 715.) minuetur, cum per eadem debitum moderamen exorbitantis impetus febrilis obtineri possit; uti in Commentariis §. 610. demonstratum fuit. Neque novum hoc sudores in morbis coercendi inventum est; nam & *Egineta* similia laudat (e), dicens: Cum

vere.

vero sudores largius eruperint, tunc abstergendo, & levando integumenta recreare oportet. Etenim lassant supra modum prodeuntes, ut insynopen frequenter duxerint. Tenuis ergo sit velamen & madidum, & aer frigidiusculus, & somnus adjungatur & ventilatio.

Calidis, calefacientibusque abstinendo. Omnia enim, quæ vel actu calida sunt, vel hanc vim habent, ut ingesta corpori nostro caloris causas augeant, sudores movent. In calido enim aere omnes homines a levissimis causis sudant; atque omnia aromatica tere, & acria stimulantia remedia, sudorifera sunt; imprimis si sub tali regimine sumantur, ut illorum actio versus corporis superficiem determinetur: quod præcipue fit, dum, his assumptis, in lecto decumbens homo, stragulis tectus, in proprii vaporis balneo hæret.

Potu plurimo leni, blando &c. Sic enim optime reddetur sanguini illud, quod nimio sudore febrili diffusum erat. Requiritur autem, ut lenis & blandus sit potus, ne stimuli instar circulationis vehementiam augeat. Frigidiusculus autem potus calido præfertur, quia per calidum potum sudores augentur, vel saltem sustinentur. Unde *Sydenhamus*, dum in febrium pestilentialium curatione per viginti quatuor horas sudorem movere deberet, calidis potibus natum semel sudorem sustentabat. Gelidum vero potum estuanti corpori ingerere, imprimis magna copia simul, periculosissimum foret; cum sanguis tam facile a majori frigore coaguletur, & in hoc casu, ob diffusam per sudores partem tenuissimam, adhuc magis in concretionem pronus sit. Præstat simul parca copia, sed sæpe repetita, potum ingerere; quia si subito multum aquosi tenuis liquidi sanguini miscetur, illud per laxata & patula cutis spiracula expelletur statim.

Circulationem nimis velocem refranando. Cæteris enim paribus, eo major fiet secretio & excretio, quo eodem temporis spatio major copia liquidi organis fecerentibus & excrementibus applicatur; adeoque patet ratio, quare velociori circulatione sudor moveatur. Verum omnia hæcenus laudata pariter conducunt ad minuendam circulationis nimiam vehementiam; uti patebit, si conferantur illa, quæ ad §. 610. dicta fuerunt. Quomodo autem, & per quæ, excessus motus circulatorii minui possit, in paragraphis hic citatis explicatum fuit.

Cum autem vasorum extremorum laxa debilitas inter sudoris causas §. 715. enumerata fuerit, atque hæcenus laudata remedia non adeo directe videantur infervere, ut hæc corrigatur, videri posset, & peculiari medela ad hanc tollendam opus esse. Verum aer frigidiusculus laxa nimis hæc vascula moderate contrahit; dumque, minuta circulationis vehementia, minus urgentur, proprio elatere in pristinam amplitudinem redire solent dilatata hæc vascula. Interim tamen in Veterum Medicorum scriptis invenitur, quod etiam externæ cuti applicuerint talia, quæ adstringendo roborare valent nimis laxa cutis spiracula; qualia plurima apud *Egineta* etiam

(f) recensentur. Imo & pinguibus inungi corpus voluit, quæ latentes meatus cutis obstruendo humidi exitum prohibeant. Sic notum est, athletarum quondam corpora oleo inuncta fuisse, ne per validissima corporis exercitia disfluere sudoribus. Ita & *Celsus* (g) dixit: si vero sudor exercet, duranda cutis est, vel nitro, vel sale; que cum oleo miscetur. At, si levius id vitium est, oleo corpus miscendum est: si vehementius, rosa, vel melino, vel myrteo, cui vinum austerrum sit adjectum. Cum autem multi homines pinguum applicationem non ferant, quin statim erysipelas sequatur; adstringentibus autem pulveribus, ut *Egineta* iussit, totum corpus respergere, aut fomentis ex adstringentibus paratis undique tegere, multum incommodi faciat; neque tutum semper sit, obstruendo vel stringendo cutis spiracula sudorem coercere, dum pergit eadem circulationis vehementia humores agitare, atque per eadem remedia insensibilis perspiratio simul impeditur; similia remedia minus in usu esse solent: imprimis cum aliis illis methodis, de quibus modo actum fuit, minus operosis, & forte magis tuis, sudor febrilis plerumque feliciter compesci solet. Observata tamen in Historia Medica habentur, quæ docent, talia quandoque profuisse. Sic in morbo quodam, apud Bengalenses familiari, profusissimis sudoribus disfluunt ægri; quos ut compescant, ægrorum lectos copioso lini semine respergunt: illud enim sudore madescens mucilaginem dat satis tenacem, quæ cuti adhærens illius spiracula obstripat, sicque sudorem cohibet (h).

Est & altera sudoris species, quæ in fine febrium diuturnarum observari solet; vel etiam in illis, qui a febribus longis convalescunt quidem, tamen adhuc debiles & languidi vivunt; & imprimis, uti optime notavit *Sydenhamus* (i), si post frequentes & validas evacuationes ex his morbis emerferint ægri; præsertim si ante morbum minus firmo corporis habitu fuerint præditi. Simul ac enim in lecto decumbunt, quantumvis etiam modice tecti fuerint, incipiunt incallescere, & mox sudore disfluere; unde magna debilitas sequi solet, & tabis periculum imminet. Sic affectis mane & vesperi quinque vel sex cochlearia vini Malacensis annosioris dabat *Sydenhamus*; cuius usu & vires crescebat jugiter, & evanescebant sudores. Pulchre profuisse vidi sapius, si salvia infusum, vino paratum, simili copia mane & vesperi sumerent: sique nec si superabatur molestus ille sudor, illud infusum cum vini spiritu paratum, ad bina cochlearia sumtum bis de die sefellit nunquam; quando nempe nocturnus ille sudor ab hac causa oriebatur. Notum est, hapulos, valido labore sudantes & siticulosos, pauculum spiritus vini sumere, & postea tenui potu sitim sedare, expertos, nisi hoc fecerint, assumtum potum subito per sudores expelli, neque refici corpus. Unde patet, spirituosam liquidam, ad compescendos sudores a nimia humorum tenuitate, & laxitate vasorum cutaneorum, multum prodesse posse.

(f) Ibidem.

(g) Lib. III. cap. 6. pag. 111.

(h) Lettres curieuses & edifiantes des missions étrangères &c. Tom. XV. pag. 414.

(i) Sect. V. cap. 2. in fine pag. 251.